

Ulaş BİNGÖL*

SHAKESPEARE'İ KANON YAPABİLMEK

Batı Kanonu Üzerine

Öz: Modern Batı edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Shakespeare, öteden beri birçok akademik çalışmanın konusu olmuştur. Eserlerinde işlediği temalardan karakter oluşturmadaki başarısına kadar birçok açıdan eşsiz bir edebiyatçı olarak kabul edilir. Harold Bloom, Batı Kanon'u adlı eserinde, kendinden öncekilerden farklı bir şekilde Shakespeare'i Batı edebiyatının merkezine koyar ve Batı konunun Shakespeare olduğunu iddia eder. Müellifin görüşüne göre Shakespeare, Batı kültürünün merkezî figürü olduğu için Aristokratik Çağ onunla başlamalıdır. Ayrıca son beş yüzyılda kanon olmaya namzet kişiler de Shakespeare ile ilintili bir şekilde incelenmelidir. Bloom'un bu yaklaşımı açıkçası eleştirmesine ve şüpheyi karşılmasına neden olmuştur. Bütün bir Batı edebiyatını Shakespeare üzerinden değerlendirilebileceğini iddia etmenin bilimsellikten uzak bir tutum olacağı düşünülebilir. Yazarın yorumlarına bakılırsa gelecekte başka bir çağa girildiğinde yine Shakespeare merkezde yer alacaktır çünkü o, yazarın gözünde edebiyatın ilk ve son peygamberidir. Bu çalışmanın akademik çevrelerde büyük tartışmalara neden olan Batı Kanon'u adlı eseri incelemek ve bazı çelişkilerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Shakespeare, Batı Kanonu, Harold Bloom, Kanon

Abstract: Shakespeare who one of the most important figures in modern Western literature has been theme of a lot of academic study all along. He is accepted as an unique writer because of he handles various theme and character. Harold Bloom claims that Shakespeare is Western Canon in his famous work Western Canon. He thinks that Aristocratic Age must be started with Shakespeare because he is center of Western Canon. Moreover persons who accept canon in the last five centuries must be studied associated with Shakespeare. This claims yields to criticize his work. Some critics thinks Bloom does not behave about Shakespeare and his work is not scientific. The aim of this paper examine Western Canon and find out its paradoxes.

Keyword: Shakespeare, Western Canon, Harold Bloom, Canon

Türkiye’de özellikle akademik çevrelerde, *Etkilenme Endişesi*¹ kitabıyla tanınan Amerikalı akademisyen-yazar Harold Bloom’un *Batı Kanonu*² (The Western Canon) adlı eseri, 2014’te Çiğdem Pala Mull İngilizceden Türkçeye çevirdi ve İthaki Yayınları tarafından basıldı. 514 sayfalık eser önsöz, giriş, beş ana bölüm ve eklerden müteşekkildir. Bilimsel bir iddiasının olmadığını bizzat dile getiren Bloom, kanon kavramı ve hangi eserlerin kanon olması gerektiği hakkında tartışmaların alevlendiği bir ortamda kitabını yazar. *Çağların Ekolleri ve Kitapları* alt başlığı ile yayınlanan *Batı Kanonu*, kanona ilişkin tartışmaları daha da alevlendirdiğinden kitabı değerlendirmeden önce Bloom’un niyetinin anlaşılmasına yardımcı olması için kanon kavramını ve edebi kanonu incelemekte fayda vardır.

Kanon Nedir?

Kanon kelimesi, günümüzde popüler bir kullanım değerine sahipse de bu duruma gelmesi uzunca bir zaman almıştır. TDK Türkçe Büyük Sözlük’ün 2011’deki 11. baskısında bile kanon kelimesine yer verilmemiştir. Felsefe sözlüklerinde ise kelimenin sanat ve edebiyat ile ilgili anlamlarına değinilmediği fark edilir. Türkçede kanon daha çok *klasik* kelimesi ile eş anlama gelecek şekilde kullanılır. Oysaki dilimizde yüzyıllardır kullandığımız *kanun* sözcüğünün kökeni, Yunanca *canon* sözcüğüne dayanır. Yunanca örnek ve yöntem anlamına gelen kanonu, Haçerlioğlu’nun aktardığına göre İslam düşünürleri Yunanlılardan almıştır ve *kanun* şeklinde kullanarak kural ve ilke terimleriyle anlamdaş kılmışlardır (Haçerlioğlu, 2012: 204). Ahmet Cevizci ise kanonu, mantıksal ve bilimsel yöntemlerin kendisine tabi olmak durumunda olduğu temel ve önemli bir kural, ilke ya da ölçüt; belli bir alanda geçerliliği olan kural ve ilkeler toplamı şeklinde tanımlar (Cevizci, 2013: 903). Mantıkta, Epikür Aristoteles’in *organonuna* karşı kanonu tercih eder. *Organon* ile kast edilen doğru akıl yürütme ve tutarlı düşünme yöntemi iken (Güçlü ve Diğ.,2003: 1064) *kanon*, Epikür tarafından bilginin yasalarını ifade etmek için kullanılır (Vorlander, 2008: 176). Ortaçağa gelindiğinde kanonun bugünkü anlamına yakın kullanımlarına şahit olunur. Quinn’e göre kanonun ilk edebi kullanımları, bu dönemde kiliselerde başlamıştır. Kiliselerde okutulacak kitaplara kanon dendiği bilinir. Kavram söz konusu dönemde klasik manasını çağrıştırır(Quinn,2006: 64).

16. yüzyıla gelindiğinde kanon kavramının kilisenin tekelinden çıktığı görülür. Jale Parla’ya göre önceden teolojik anlamlara sahip olan kanon, bu yüzyıldan itibaren seküler hüviyete sahip olmuştur (Parla, 2004. 51). Sadece Türkçe sözlüklerde değil yabancı dildeki sözlüklerde de kavramın edebi anlamlarına yer verilmesi yakın zamana rastlar. Seferoğlu’nun aktardığına göre *Oxford English Dictionary*’nin 1972’deki basımında kanonun edebî kullanımına yer verilmeye başlanılır (Seferoğlu, 2015). Quinn 1980’lerde edebiyatta kanon düşüncesi ile ilgi tartışmaların arttığını belirterek

¹Bk. Harold Bloom (2008) *Etkilenme Endişesi Bir Şiir Teorisi* (çev. Ferit Burak Aydar), İstanbul: Metis Yayınları.

² Metin içerisindeki bütün alıntılar, Bloom’un *Batı Kanonu Çağların Ekolleri ve Kitapları* adlı eserinden alınmıştır. Bk. Harold Bloom (2014) *Batı Kanonu Çağların Ekolleri ve Kitapları* (çev. Çiğdem Pala Mull), İstanbul: İthaki Yayınları.

eleştirmenlerin değer yargılarına odaklandığını belirtir (Quinn, 2006: 64). Amerika’da eleştirmenler 1980’lerde, edebi eserlerin neye ve kime göre kanon olacağı üzerine kafa yorarken, Bloom *Batı Kanonu* adlı eserini, kanaatimce söz konusu yılların tartışmalı ortamında tasarlamıştır.

Yukarda anlatıldığı üzere kanonun edebi bir terim olarak yaygınlık kazanması yakın bir zamanda olmuştur. Fakat kanonlaştırmanın çok eskilere dayandığı kesindir. Bu ayrıca tartışılacağı için şimdilik edebiyatta kanonun anlamına yoğunlaşacağız. Değişik alanlarda değişik anlamlara sahip olan kanonun, edebiyatta neye tekabül ettiği hakkında görüş birliği olmasına karşın bir eseri kanon yapan şartların neler olduğu hakkında tartışmalar sürmektedir. Edebiyatta kanon; eserin okunmaya değer olduğu, hitap ettiği kitleye en uygun olan ve okunmamasının kültürel bir eksiklik olacağı düşünülen anlamları çağırıştırır. Birçok eleştirmen kanonu aşağı yukarı aynı anlama gelecek biçimde kullanır. Ama konu edebi eserin kanon yapılmasına geldiğinde, anlaşmazlıklar ortaya çıkar. Çünkü eseri kanon ilan eden otoritenin (yazar, akademisyen, siyasetçi veya halk) hangi estetik ölçütlere göre davranacağı netleştirilemez. Murat Belge’ye göre bir eseri üç merci kanon yapabilir: 1. Yazarlar, aydınlar, öğretmenler, gazeteler vb. Bu kişilerin gerek sanat ve edebiyat hakkında yetkin olmaları gerek halkın gözünde itibar sahibi olmaları nedeniyle kanon diye niteledikleri eserler, birçok kişi tarafından da kabul görür. 2. Siyasiler. Elleri bulundurdukları güç ile siyasiler kendi ideolojileri doğrultusunda yazarları ve eserlerini kanonlaştırırlar. 3. Halk. Halk, siyasi baskılara ve yönlendirmelere rağmen her dönemde kendi kanonunu seçmiştir (Belge, 2015). Belge’nin tespitlerinden yola çıkarsak Bloom’un eseri birinci kategoriye girer. Bu tespitlerden sonra şimdi esere dönebiliriz.

Batı Kanonu ya da Shakespeare’i Kanon Yapmak

Batı Kanonu’nun önsözünde Bloom, seçtiği yirmialtı ismin Batı kültüründe kanon ve otorite olmasını sağlayan ayırt edici özelliklerini ortaya koymaya çalıştığını söyler. Kitabın sonunda verdiği yazarların listesini ve eserlerini Giambattista Vico’nun *Yeni Bilim* adlı kitabındaki dönemleştirmeye göre hazırladığını belirtir. Vico, devirlerin tekabül ettiği üç siyasi sistemden söz eder. Bu siyasi sistemler; teokrasi, aristokrasi ve demokrasidir. Yazarda kanon diye nitelendirdiği eserleri bu dönemleştirmeye göre sınıflandırır. Kitabında Teokratik Çağ’dan herhangi bir yazarı incelemeyi tercih etmese de ekler bölümünde Teokratik Çağ’a dahil olan yazarların isimlerini ve eserlerini verir. Yazarları değerlendirirken kronolojik sıraya dikkat etmez. Dante’den başlayıp Beckett ile çalışmasını bitirdiğini söylemesine karşın ilk incelediği isim Shakespeare’dir. Müellifin iddiasına göre Shakespeare, Batı kültürünün merkezî figürü olduğu için Aristokratik Çağ onunla başlamalıdır. Ayrıca son beş yüzyılda kanon olmaya namzet kişiler de Shakespeare ile ilintili bir şekilde incelenmelidir. Bloom’un bu yaklaşımı açıkçası eleştirmesine ve şüpheyle karşılanmasına neden olmuştur. Bütün bir Batı edebiyatını Shakespeare üzerinden değerlendirilebileceğini iddia etmenin fazlasıyla yanlı davranmak olacağı düşünülebilir. Bu türden bir eleştiriye maruz kalacağını öngören Bloom hazırlıklıdır. Ona göre Shakespeare, çağının ötesinde biri olarak

insanlıkla ilgilidir: “Bizi dışarda, uzaklarda, yabancı yerlerde evimizde hissettirir. Onun özümseme ve etkileme gücü eşsizdir” (s. 13). Oldukça yanlı olan bu yorumlar, bilimsellik yönünden bazı problemleri barındırır da kanonlaştırmanın doğası ile uyum içerisindedir. Çünkü öteden beri yazarı veya eseri kanon yapan otorite, estetik değerleri çerçevesinde bir yargıda bulunurken öznel davranır. Buna karşın Bloom, çalışmasında ele aldığı kişileri değerlendirirken gelişi güzel davranmadığını ve bu kişilerin zaten Batı edebiyatının kanonları olduğunu ısrarla tekrar eder.

Bir eseri kanon statüsüne sokmak esere ilahi bir özellik veya sanatsal bir büyü yüklemek anlamına gelir. Nasıl ki ilahi eserler hakkında kişi pasif bir duruş sergileyerek bir manada esere teslim oluyorsa kanon yapılan edebi bir esere yönelik okuyucunun yargıları da baskı altındadır. Çünkü eseri kanon yapan otorite, adeta okuyucu adına eserin estetik değerini de belirtmiş olur. Bu durumun farkında olan Bloom, problemin üstesinden gelebilmek için estetik değerlerin öznelliğine sığınır. Estetik değerlerin göreceliğine başvurarak eser seçiminde kendi kişisel kararını verdiğini belirtir. Kanonsal değeri hak eden edebi bir yapının her şeyden önce özgünlüğe sahip olması gerektiğini düşünen yazar, objektif bir tavır takınmaya çalışır. Eserdeki özgünlüğün ise ya kişi tarafından özümsemediğinden ya da eserin özgünlüğünün kabul edile geldiği için kanonsal bir hüviyete haiz olduğuna kanaat getirir. Edebi bir yapının kanonsal olabilmesini özgünlüğe bağlasa da sanatçının diğer metinlerden etkilenebileceğini yadsımaz, hatta etkilenmeye hoşgörüyü yaklaşır. Ona göre “anlaşılması güç ve sıkıntılı bir edebi etkilenme süreci olmadan güçlü, kanonsal bir edebiyat olamaz” (s. 17). Edebiyatçıların önceki metinleri yaratıcı tarzda yanlış okuduklarını ve yanlış yorumlamalarına karşın özgün olabileceklerini iddia eder. Her eserin, bir önceki esere tepki olarak yazıldığını düşünen Bloom’un düşüncesi uyarınca kanonların, öncül sanatçıları ve eserlerini başlangıç noktası olarak ele alır. Mesela “Shakespeare, Marlowe’u bir başlangıç noktası olarak kullanır” (s. 18). Etkilenme, güçsüz sanatçılar için bir sakıncadır ama kanonsal dehaya sahip kişileri harekete geçirir. Bloom, önsözde adeta yapının doğru anlaşılması için bir savunma verir; her türlü eleştiriyi eserine başlamadan önce cevaplamaya gayret eder.

Batı Kanonu’nun, en önemli iki bölümü; I. Bölüm: *Kanon İçin Bir Ağıt* ve V. Bölüm: *Ağıtsal Bir Sonuç*’tur. Diğer bölümler yazarın kanonsal değer atfettiği yirmi altı yazar ve eserlerine ilişkin yorumlarından ibarettir. Kanon İçin Bir Ağıt adlı birinci bölümde, Bloom kanonun tanımını yaptıktan sonra eleştirmenlerin ve yazarların kanon oluşturma eğilimlerine değinir. Söz konusu bölümde yazar edebiyatın durumu hakkında bazı endişeler taşıdığını okuyucuya hissettirir. Bu endişelerinin temelinde, edebiyat eleştirisi ile uğraşan kişilerin edebiyat eleştirisini, toplumu eğitmek veya demokrasinin gelişmesine yardımcı olması için kullanmaları yatar. Ona göre edebiyat eleştirisi bir sanattır ve sanatın amacı kendisine yöneliktir.

Bloom, edebiyat kanonuna kavramsal bir çerçeve çizmeye gayret eder. Onun düşüncesi uyarınca kanona sadece okunması zorunlu olan kitaplar listesi olarak bakmamak gerekir. Edebiyat yapının her şeyden önce beklentileri karşılaması istenir. Beklentilere cevap verebilmesi için ise edebi

eserin insanlığın bütün marazlarını barındırması gerekir. Mesela ölümlü olmanın insana verdiği korku, ölümsüzlük söyleminin yazarlar tarafından sıkça işlenmesine neden olmuştur. İnsanın ölümlü olması ve bunun doğrultusunda ölümsüzlüğün işlenmesi, eserin kanonlaşmasını sağlayan etkenlerden biridir. Bu konuyu en iyi işleyen kişi de Shakespeare olduğundan o bir kanondur (s. 26). Yazar, kanona ancak estetik ile yaklaşılabilceğini belirterek bir eserin kanon olması için mecazî dile hâkim olması, özgün olabilmesi, bilişsel gücü barındırması, bilgi dolu olması ve dil coşkunluğuna sahip olması gerektiğini düşünür.

Kanon yapmak; kimi otoritelerin, eğitim kurumlarının veya akademisyenlerin edebi metinler arasında bir seçim yapmasıdır. Seçim esnasında özgünlük, bireysel girişimcilik, kendine güven ve rekabet edebilme gibi özellikler göz önünde bulundurulur. Yazarın vurguladığı üzere bu unsurların hepsine Shakespeare’in eserlerinde rastlanmasına karşın *Kırgınlık Ekolü* şeklinde nitelendirdiği “Feministler, Afrosentristler, Marksistler, Faucault’dan ilham alan Yeni Tarihselciler ve Yapıbozumcular” (s. 27), Shakespeare’in kanon yapılmasını hazmedememektedirler. Oysaki yazar, kendisinin *Batı Kanonu*’nu listelerken sanatsal ilkeleri göz önünde tuttuğunu belirtir. Fakat kanon karşıtlarının, kanon oluşturmanın ideolojik bir eylem olduğunu iddia ettikleri için kendisine saldırdığını düşünür. Kanon karşıtlarının beslendikleri Antonio Gramsci’ye göre belli bir dönemde seçkin diye atfedilen kesimlerin ortak ruhu ile bazı eserler öne çıkarılmaktadır. Bloom, başka bir otorite veya bir kuruma sırtını dayamadan tamamen estetik değerlere göre listesini hazırladığını belirtir. Burada kanon yapmanın ölçütü olarak estetik değeri alır ve “estetik değeri, anlamının bütün standardı ve yegâne yönteminin bireyin kendisi olduğunu” (s. 30) ekler. Ayrıca bir eleştirmenin ortak estetik değerlerden faydalanmasının tarihin her döneminde rastlanılacak bir durum olduğunu ifade ederek kendisine saldıranlara cevap verir.

Kanon İçin Bir Ağıt bölümünden anlaşıldığı üzere Bloom’un en fazla eleştirilmesine sebep olan *Batı Kanonu*’nun merkezine Shakespeare’i yerleştirmesidir. Bloom, “ondan (Shakespeare) önce gelenler kadar mirasçıları da onun tarafından tanımlanı” (s. 31) tarzında tartışmaya açık ifadeler sarf eder. Hangi dönemde olursa olsun kavramsal ve imgesel anlamda her zaman Shakespeare’in diğer sanatçılardan önde olduğuna inanan yazar, Marksizm, Freudculuk ya da De Mancı dilbilimsel kuşkuculuğun onu açıklayamayacağını ileri sürer. Hâlbuki her üç yaklaşımla da Shakespeare hakkında incelemelerin yapıldığını biliyoruz. Mesela Norman H. Holland *Psikanaliz ve Shakespeare*³ adlı çalışmasında Shakespeare’i psikanalitik yöntem ile incelemiştir. Hem Bloom kendisi bile “insanlıkla ilgili her şey Shakespeare’de mevcuttur” der. Shakespeare’de insanlıkla ilgili her şey mevcutsa, insanın ruhsal durumunu ve bu ruhsal durumunun hayata yansımalarını ortaya seren psikanalitik yöntem ile Shakespeare’i incelemenin ne gibi bir sakıncası olabilir? Bloom, bu noktayı kanaatimce es geçmiştir. Bunun yerine “Freudcu bir okumanın Shakespeare’i

³ Bk. Norman N. Holland (1999). *Psikanaliz ve Shakespeare* (çev.Özgür Karacam), İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.

daraltacağını” (s. 32) söyleyerek konuyu geçiştirir. Yazarın Shakespeare’i *Batı Kanonu*’nun merkezine yerleştirmesinin makul nedenleri olabilir, fakat onun farklı yöntemlerle ele alınmasına karşı çıkmasının hiçbir izahı yoktur. Aslında yazar, Shakespeare’i sadece Batı edebiyatının değil, modern Batı kültürünün merkezine yerleştirme arzusundadır. *Batı Kanonu*’nu yazmadan çok önce 1973’te kaleme aldığı *Etkilenme Endişesi* (The Anxiety of Influence) adlı eserinde, “bizi yaratan büyük ölçüde Shakespeare’dir” (Bloom, 2008: 11), der. Yazarda, önceden Shakespeare’in merkez değer olduğu iddiasının fikr-i sabit haline gelmesi, *Batı Kanonu*’na da yansımıştır.

Bir edebi eserin kanon olmasının ilk şartını özgün olabilmesine bağlayan Bloom, özgün olanın insan benliğini dönüştürdüğüne inanır. Onun açıklamasına göre “Batı’nın en büyük yazarları hem bizim değerlerimizi hem de kendi değerleri dahil olmak üzere bütün değerleri altüst ederler” (s. 36). Değerleri altüst edilen insan benliğini yeniden kurar. Shakespeare’den Cervantes’e, Homeros’tan Dante’ye bütün büyük yazarlar, insanın iç benliğinin değişmesine ve büyümesine hizmet emiştir. Bloom, listesini oluştururken insanın iç benliğini büyüten yazarları dikkate aldığını söyler. Bir eserin, insanın iç benliğini büyütmesi ve kanon statüsüne yükselebilmesini tekrar okunabilme arzusu uyandırabilme gibi basit bir şarta bağlar. Tabi burada metnin okunma arzusundan anladığı şey, ismini anmadan göndermede bulunduğu Barthes’in anladığından çok farklı olduğunu eklemeyi ihmal etmez. Barthes’in, metnin haz vermek için var olduğu düşüncesini reddederek bir metnin kendisinden daha aşağı olan diğer bir metnin yapamadıkları için var olduğunu belirtir. Bloom sadece bu noktada Barthes’e saldırmaz; onunla ilişkilendirilen birtakım postmodern söylemleri de yerden yere vurur. Kanon olan bir eseri yazarından ayrı düşünmenin ve metnin, toplumsal enerjinin veya herhangi bir otoritenin neticesinde ortaya çıktığını iddia etmenin saçmalık olduğunu söyler. Ona göre postmodernistlerin sık sık dillendirdiği “yazarın ölümü tehlikeli bir mecazdır” (s.43). Kanon ortaya koymada, yazar ile eseri birbirinden ayırmaya kalkışmak yanlış bir yöntemdir. Kanon karşıtları, kanonu ortadan kaldırmak için bilinçli bir şekilde yazarın ölümünü ilan etmişlerdir.

Neredeyse kendi yaklaşımı dışında bütün edebiyat eleştirileri yöntemlerini kusurlu veya eksik bulan Bloom, kanon oluşturma hakkında açık kapı bırakır. Kanonun illa kendisinin veya başkasının vereceği liste olması gerekmediğini söyler. Fakat Marksistlerin düşündükleri gibi kanonun kültürel sermaye olduğunu kabul etmez. Ona göre asıl mesele eserin ölümlülüğü ya da ölümsüzlüğüdür. Toplumsal çatışmalar sonucu ve işçi sınıfının tercihleri doğrultusunda kanonlar oluşmaz. Sözelimi Shakespeare’in işçi sınıfı tarafından sevilmesinin nedeni toplumsal çatışma değildir, kendi benliklerini Shakespeare’de görmeleridir.

Bloom, birinci bölümde niyetini açıkladıktan ve eleştirilere cevap verdikten sonra çağlara göre sınıflandırdığı kanon edebiyatçılara geçer. İkinci bölüm olan *Aristokratik Çağ*’da, dokuz isme yer verir. Bunlar sırasıyla; Shakespeare, Dante, Chaucer, Cervantes, Montaigne, Milton, Samuel Johnson, Goethe. Aristokratik Çağ’dan önce Teokratik Çağ’ın gelmesine rağmen

incelemesine kanonun merkezi diye adlandırdığı Shakespeare’den başlar. Aslında incelediği diğer isimlerin eserlerinde, Shakespearevari izleri sürdürdüğü fark edilir. Yukarıda söylediğimiz üzere Bloom için edebiyat kanonu Shakespeare’in kendisidir. Yazara göre “Shakespeare bizi daha iyi yapmaz, bizi olduğumuzdan kötü de yapmayacaktır ama bize kendi kendimizle konuşurken kendimizi duymayı öğretebilir” (s. 37). Diğer isimler de pekâlâ Shakespeare’in yaptığı gibi bize bizi duyurmayı başarabilirler, fakat Shakespeare onların hepsini kapsadığı için merkezdir.

Shakespeare aristokratlıkla özdeşleştirilmiş olmasına rağmen aristokratlığı aşarak Demokratik Çağ’a kadar uzanır. Yazarın yorumlarına bakılırsa gelecekte başka bir çağa girildiğinde yine Shakespeare merkezde yer alacaktır çünkü o, yazarın gözünde edebiyatın ilk ve son peygamberidir. Bloom, Shakespeare’i anlatırken onun yanına Dante’yi de ekleyerek kanonun iki merkezi değerinin bu iki edebiyatçı olduğunu söyler. Bu iki şair, bütün diğer Batılı sanatçıları “bilişsel duyarlık, dilbilimsel enerji ve yaratıcı güç alanında geçerler” (s. 49). Bilişsel duyarlık, dilbilimsel enerji ve yaratıcı gücün bir dehada bir araya gelmesi nadir rastlanılan bir şeydir. Ayrıca Shakespeare birden bire bu kabiliyetleri kazanmamıştır. Her eserinin üzerine bir şeyler koyarak gelişim gösteren İngiliz şair; *Bir Yaz Gecesi Rüyası*, *Venedik Taciri* ve *IV. Henry*’den sonra Shakespeare olur. Yazara göre Shakespeare bu eserlerinde çizdiği karakterlerin dönüşüm kapasitelerini artırır. Bloom, tamda burada Dante ile Shakespeare arasındaki farkı serimler. Dante, eserlerinde insandaki sonsuz değişmezliği vurgularken Shakespeare değişkenliğin psikolojisini eserine yansıtır. Shakespeare’in dili kullanmadaki mahareti, eserleri çok kötü sahnelense de metnin büyüsunü daima korumasını sağlar. Dante’de de benzer duruma şahit olunur, onun dili de Shakespeare’in dili kadar başarılıdır. Fakat Shakespeare aynı zamanda insanın sınırsızlığını işlemiştir; Dante’de insan sınırlandırılmıştır. İnsanın sınırsızlığını en iyi vurgulayan karakter ise Hamlet’tir. Hamlet basit doktrinlerden ve ahlaki değerlerden sıyrılarak karakterize edildiğinden her yere nüfuz edebilen sınırlanamaz bir ruha dönüşmüştür. Burada hemen belirtmek gerekir ki, Bloom’un Shakespeare’in trajedilerindeki karakterlerde keşfettiği sınırsızlık ve sonsuzluk duygusu yeni bir tespit değildir. Bloom’dan iki yüzyıl önce Hegel, Shakespeare’in karakterlerindeki duyguların sonsuzluk ve sınırsızlık üzerine kurulduğunu belirtir (Hegel, 1994: 238).

Bloom, Shakespeare’in karakter çizmesinden metafor kullanmasına, eserleri kurgulamasından insan doğasını sanata yansıtmasına kadar her yönden eşsiz olduğunu belirttikten sonra modern edebiyatın onun izinden gittiği yargısına varır. Sanata bu kadar mahir olan birisinin, taklit edilemeyeceği düşünülse de yazara göre sonradan gelenlerin çoğu ona özenmişlerdir. Edebiyatta Shakespeare üslubu denilen bir üslup oluşmuştur ve modern şairler bu üslubu yakalamaya gayret etmişlerdir. Batılı edebiyatçıların hiçbirinin Shakespeare’e karşı koyamadığını belirten yazar, Goethe’nin bile yıllarca ona karşı olmasına rağmen hayatının sonlarına doğru kendisinden daha dahi olan adamın hakkını iade ettiğini belirtir. Hegel ise Shakespeare’in karakterlerindeki büyük ışığı fark etmiştir. Hegel estetiğinde

karakter “ideal sanatsal sunumun asıl merkezdir” (Hegel, 1994: 235). Piç Edmund, Hamlet, Romeo, Juliet, Lear gibi kahramanlar Hegel’e göre bireyselliği ve özneliği yansıtan ideal karakterlerdir.

Yazar, Batı edebiyatındaki birçok ismi Shakespeare ile ilişkilendirmeye kalkışır. Mesela Moliere, Shakespeare’in ismini dahi duymamasına rağmen Bloom’a göre mizaç ve ideolojiden bağımsız oluşlarıyla Shakespeare ile Moliere birbirine benzerler. Stendhal ve Victor Hugo’da bariz bir şekilde İngiliz şairin etkileri hissedilir (s. 75). Almanya’da Goethe, İtalya’da Manzoni ve Leopardi Shakespeare’den esinlenmişlerdir. Rusya’da, Tolstoy *Hacı Murat* romanındaki karakterlerini; Dostoyevski ise bütün nihilist kahramanlarını Shakespeare’e borçludur. Bloom, *Kaos Çağı*’ı denilen son yüzyılın bütün büyük edebiyatçıların metinlerinin dokusunda Shakespeare’in hayaletini görür gibidir. Onun ileri sürdüğüne göre Joyce’un *Ulysses*, Beckett’in *Endgame* eseri “özünde Shakespeareci temsillerdir” (s. 76). Yazar hızını alamaz Pablo Neruda bile ona göre Shakespeareci bir popülisttir. Bloom, en azından Batı edebiyatında evrenselliğe ulaşmış olan Shakespeare’in yanına Dante, Cervantes ve Tolstoy’u da ekler. Fakat son noktayı koyarken “Shakespeare, Batı Kanonu’nun kendisidir” der.

Shakespeare bölümü bittikten sonra diğer Aristokratik yazarları anlatmaya geçen Bloom, her defasında konuyu Shakespeare’e getirerek açıklamalarda bulunur. Mesela Dante’nin övgüye layık gördüğü yerlerini açıklarken araya Shakespeare sıkıştırmadan edemez: “Dante ya da Shakespeare’i okuduğunuzda, sanatın sınırlarını deneyimlersiniz sonra da bu sınırların esnetildiğini ya da yıkıldığını keşfedersiniz” (s. 79), “...Shakespeare dışında Batı edebiyatında hiçbir şey onunki kadar iyi ifade edilmemiştir” (s. 83), “...bu yönüyle ustası olan Shakespeare ile karşıtlık içindedir çünkü Shakespeare’in kişiliği, sonelerde bile bizden kaçır. Shakespeare herkester ve hiç kimsedir, Dante ise Dante’dir” (s. 89). Dante’yi de Batı Kanon’un merkezine yerleştirmesine rağmen Bloom, onun Shakespeare ile aynı değere sahip olduğunu düşünmez. Bu arada Dante’nin ustası olan Shakespeare’in çırağının ölümünden 295 yıl sonra doğduğunun⁴ yazarın gözünden kaçtığı düşünülmemeli, en nihayetinde Shakespeare herkester ve hiç kimsedir. Kendisi bile olamayan bir dehayı zaman ve mekâna sıkıştırmak garabet olur! Yazar arada bir Dante’nin hakkını vermeyi ihmal etmez. *İlahi Komediya*’nın “Batılı dini şiirin en üstü örneğidir” diyerek Dante’nin kemiklerinin sızlamasının önüne geçer. Ayrıca gönül rahatlığıyla *İlahi Komediya*’yı Batılı dini şiirin zirvesine yerleştirebilir, çünkü Shakespeare’in dini şiire pek de ilgisi yoktur. Dante’yi bitirirken iki isim arasında denge kurmaya çalışır: “Shakespeare’den sonra trajedinin mümkün olmadığı gibi, ikinci bir *Komediya* da olanaksızdır” (s. 102).

Yazarın Batı’nın kanonları olarak anlattığı kişilere yaklaşımı kitabın devamında da değişmez. Dante’den sonra ele aldığı Chaucer ona göre Shakespeare’den sonra en önde gelen İngiliz yazardır. Chaucer’de iyi bir şeyler bulsa da kaynak yine değişmez: “Edmund Spenser, Chaucer için

⁴ Dante 1265’te doğmuş, 1321’de ölmüş; Shakespeare 1564’te doğmuş, 1616’da ölmüştür.

İngilizcenin kirlenmemiş saf pınarı, demiştir, ancak Talbot Donaldson’un hoş bir şekilde ifade ettiği gibi, pınardaki kuğu Shakespeare’dir (s.110). Chaucer’in karakterleri Shakespeare’in karakterlerine yaklaştığı denli başarılıdır. Edebiyattaki ilk nihilist karakter onun Afnameci’sidir, ama o da Shakespeare’nin *Othello*’sundaki Iago’suna benzer. Bloom Cervantes’e biraz daha iyimser yaklaşarak “Batı Kanonu’nda Dante ve Shakespeare’e denk olabilecek tek kişi[nin]” (s. 122) onun olduğunu ileri sürer. Burada Cervantes’i öveyim derken yine Shakespeare’i öne çıkarır. Shakespeare’den sonra en iyi düzyazı yazarı olarak gördüğü Jonathan Swift’in Cervantes kadar zengin bir anlatıma sahip olmadığını belirtir. İspanyol romancın, en iyi birinci düzyazı yazarını geçmesi mümkün olmadığına göre ve ikinciden de daha iyiye acaba Bloom onu nereye yerleştirmeye çalışıyor? Herhalde Cervantes, birinci ile ikinci arasında 1/5’inci olacaktır. Bence dünya edebiyatının en önemli karakterlerinden birisi olan Don Quijote’un (Don Kişot), Shakespeare’in “Kral Lear’daki Soyтары’ninkine bir şekilde delilik yetisine” (s. 123) ancak sahip olması Cervantes’i Swift’ten daha üstün kılar. Çünkü yazarın yaklaşımına göre diğer yazarlar, Shakespeare’e benzeyebildikleri kadarıyla kanon olabilirler. Cervantes, Bloom için bir yönden Shakespeare’den daha üstündür. Dünyada hiçbir yazar onun kadar kahramanı ile yakın bir ilişki kurmamıştır. Hatta Cervantes’in kahramanı ile ilgili düşüncelerini dolaylı da olsa bildiklerini söyleyen Bloom, Shakespeare’in kahramanları hakkında ne düşündüğünü bilmediğimizi söyler. Kim bilir belki birgün Shakespeare’in mesela Hamlet hakkında ne düşündüğünü anlatan bir günlüğü veya denemesi ortaya çıkar. İşte o gün Cervantes, Shakespeare’den üstün olduğu tek özelliğini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Cervantes, yalnızlığı (solipsizm) işleyerek öncü bir yazar olmuştur. Unutmadan ekleyelim yalnızlığın öncüsü tabii ki Shakespeare’dir, ama ondan önce Petrarca da yalnızlığı işler. Bloom, Shakespeare’e ihanet etmemek için Petrarca’yı paranteze alır: “Modern yalnızlık fikri Shakespeare’den (ve ondan önce Petrarca’dan) çıkmıştır (s. 128).

Fransız edebiyatında merkeze yerleştirilecek bir kanon olmadığını düşünen Bloom’a göre Rebealis, Montaigne, Moliere, Racine, Rousseau, Hugo, Baudelaire, Flaubert, Proust gibi isimler Fransız ulusal kanonuna farklı zamanlarda yerleştirilebilir. Ama hiçbiri Shakespeare kadar evrensel olamamıştır. Shakespeare’i bilmeyen Montaigne ve Moliere Shakespeare gibi davranmışlardır. Mesela Montaigne, benlik olarak Hamlet’ten daha büyük olmasına karşın sürekli Hamlet gibi kendi üzerinde düşünmüştür (s. 140). Yazar, Montaigne’e olan hayranlığını gizlemez. *Denemeler*’in İncil, Kur’an, Dante ve Shakespeare ile yarışabilecek kadar kutsal olduğunu söyler. Shakespeare ile yarışabilecek tek eserin *Denemeler* olduğunu ama onu geçmediğini belirtir. Bloom’un diğer bir Fransız edebiyatçı Moliere hakkındaki görüşleri de aşağı yukarı aynıdır.

Aristokratik Çağ’ın diğer bir kanonu Milton’dır. Yazara göre Milton kanon olmuşsa bunu Shakespeare’e borçludur, çünkü Milton’ın şiirsel endişesinin kaynağı Shakespeare’dir. Milton, üstadını aşmak ister ama bir türlü onun karakterlerinden faydalanmayı bırakamaz. Bloom, Milton’ın *Kayıp*

Cennet’ini (Paradise Lost) muhteşem bulur. Okuyucunun tahmin edeceği üzere *Kayıp Cennet’in* muhteşemliği kazanmasında Shakespeare’in katkısı bulunur. Yazara göre “Kayıp Cennet’i eşsiz yapan şey onun çarpıcı şekilde Shakespeare’in trajedisi, Vergilius’un epiği ve İncil’in kehanetinin bir karışımı olmasıdır” (s. 161). *Kayıp Cennet’in* karakterlerinden Şeytan’ın yaşadığı hiçliğe önceden Hamlet ve Iago’da rastlamaktayız.

Samuel Johnson bir eleştirmen veya bir doğa taklitçisi olarak Shakespeare’in etkisindedir. Daha çok bir eleştirmen olarak Shakespeare’in karakterlerinin gücünün farkına varan Johnson, kişinin ölüm karşındaki durumunu irdelemiş ve işlemiştir. Bloom, Goethe’yi ise Alman şiirinde, onun kadar güçlü başka bir şair olmamasına rağmen günümüze en uzak kanon olarak görür. Goethe’nin şiir anlayışı, mecaza dayanır. Alman şair, Shakespeare ile ilgili düşüncelerinde onun da imgeler kullanarak şiirini oluşturduğunu, ama kutsal metinlerden imgeleri çıkarmaya çalıştığını söyler (s. 191). Goethe’yi kanon yapan eseri *Faust’un*, klasik edebiyatın sonunu getirdiğini söyleyen Bloom, eserin Shakespeareci olmadığını ama Shakespeare’in eserlerinin bir parodisi olduğunu belirtir. Bloom’un iddiaları göz önünde bulundurulduğunda Goethe olmanız ve Faust’u yazmanız Shakespeare’den kurtulmanızda engel olamaz. Bloom, Goethe’ye hayran olmasına rağmen bu hayranlığı dile getirirken Shakespeare’in kahramanlarına başvurur: “Hamlet, edebi karakterler için ne ise o da (Goethe) yazarlar için oydu” (s. 199). Yazar, Dr. Faust’un benliğinden cinsel sapmalara kadar birçok özelliğinin Shakespeare’in karakterinde mevcut olduğunu kendine göre tespit eder.

Batı Kanonu’nun üçüncü bölümü Demokratik Çağ’dır. Bloom, bu bölümde Wordsworth, Jane Austen, Whitman, Emily Dickinson, Charles Dickens, George Eliot, Tolstoy, Ibsen’i ele alır. Demokratik Çağ’da, seçilen isimlerden de anlaşıldığı üzere 19. yüzyıl yazarlarını inceler. Bölümün başında Demokratik Çağ’ın sanat ve edebiyat vaziyeti hakkında herhangi bir bilgi vermeden doğrudan seçtiği isimleri incelemeye başlar.

Yazara göre Wordsworth, modern şiiri icat eden kişidir. Modern şiirin konusu Wordsworth ile birlikte “öznenin kendisi” (s. 221) olur. Jane Austen’in *İkna* romanında Wordsworth’un izlerini tespit eden Bloom, iki edebiyatçıyı aynı başlık altında incelemeyi uygun görür. Wordsworth’un en büyük özelliği dokunaklı mısralar dizmesidir ki, bunun ilk örneklerini, yazar Shakespeare’de gördüğünü ifade eder: “*The Borderes*’ta *Othello*’yu yeniden yazmıştır ve *Kral Lear*’ın etkisinde dilenciler, sokak satıcıları, çocuklar ve çılgın insanların özelliklerini yakalamıştır” (s. 222). Wordsworth eserlerinde tam anlamıyla Shakespeare’e öykünür. Anlattığı yüce değerler, çizdiği karakterler ve doğa karşısında insanın durumunu Shakespeare’de görmek mümkündür. Onun eserleri taşıdıkları değerlerden ötürü kanonsaldır. Jane Austen’in romanı ise her okunduğunda mutsuzluk hissi bıraktığı için kanonsaldır. Bu romanın karakterlerinde içsellik hissedilir.

Amerika’da kanon, yazarın iddiasına göre Walt Whitman ile başlar. “Whitman’ın özgünlüğü, serbest nazımından çok mitolojik yaratıcılığı ve

mecazi dili kullanmaktaki ustalığıyla alakalıdır” (s. 245). Whitman’ı kanon yapan bütün özellikleri sıraladıktan sonra sözü yine Shakespeare’e getiren Bloom, bütün bir hayatın Shakespeare’e göre yorumlanması gerektiğini vurgular. Mesela “Shakespeare tarihi yaratır” formülünün “tarih Shakespeare yaratır” formülünden daha mantıklı olduğunu düşünür. Shakespeare’i politik açıdan okumak yerine politikayı Shakespeare’e göre yorumlamanın doğru bir yöntem olacağı fikrini dile getirir.

Demokratik Çağ’ın diğer bir ismi Emily Dickinson, Bloom’a göre Dante’den bu yana (Shakespeare’i ayrı tuttuğunu unutmayalım) en fazla özgünlük gösteren Batılı şairdir. Onu özgün kılan ise tamamen bir “ben” şairi olmasıdır. Dickinson, eserlerinde boşluk bırakarak durumlar arasında geçişler yapan bir şairdir. Doğada, evrende gördüğü boşluğu kişinin boşluğuna dönüştüren şair, edebi özgünlüğe ulaşır. Bloom’un iddiası uyarınca Dickinson, metinde bıraktığı boşluklar arasında geçişler sağlarken Shakespeareci davranır. Yazar, şairi özgün yapan unsurların çoğunun Shakespeare’den alındığını metinler arasında kurduğu benzerliklerle ispatlama yoluna gider.

Ondokuzuncu yüzyıl yazarları arasında Tolstoy’dan bile daha yaratıcı olduğunu iddia ettiği Dickens ile estetik ve ahlaki en iyi biçimde birleştirdiğini düşündüğü George Eliot, Bloom’a göre Victoria Dönemi İngiltere’sinin iki önemli kanonudur. Dickens’in *Kasvetli Evi*’ne yoğunlaşan Bloom, yazarın başarısının okuyucuların kahramanlar arasında bağ kurması olduğunu ifade eder. Romanın kahramanı Esther Summerson döneminin ötesine geçen bir karaktere sahiptir;onda “Kafkavari bir sabırsızlık bulunur” (s. 285). Shakespeare ile Dickens arasındaki benzerlik ise kahramanların iradeye sahip olmalarından kaynaklanır. Yazar, Dickens’ın kahramanlarının iradelerini kullanabilmeleri noktasında Shakespeare’e öykündüğünü açıkça söylemese de kurduğu benzetmelerden böyle bir sonuç çıkarılabilir. İngiliz romancıyı oldukça beğenen Bloom, onun Shakespeare’in tek rakibi olduğunu ileri sürer. Dickens, kendini aşmış birisidir; bir romancıdır ama eserlerindeki evrensel yapı eserlerini bir roman olmaktan çıkarmıştır. George Eliot’un *Middlemarch* romanı ise Dorothea ve Lydgate’in çileli ahlak eğitimi ile ilgilidir. Yazar, kanonsal romancılar arasında en ciddi olanının Eliot olduğunu belirterek onun yöneldiği yüce değerlerin günümüze kadar gelmesinde etkili olduğunu söyler.

Demokratik Çağ’ın diğer büyük bir romancısı Tolstoy’dur. Yazar, Rus romancının muazzam bir cesarete sahip olduğunu ve varoluşunu bu cesaretin verdiği canlılık üzerine temellendirmeye çalıştığını belirtir. Tolstoy, dine bağlı olmayan bir dindar olduğu için Tanrı’yı kilisede değil başka yerlerde arar. Kendi dindarlığı eserlerinde katı bir ahlakçı tavır takınmasına da yol açtığı gibi vaazcı anlatıcı olmasına da yol açar. Birçok üstün meziyete sahip olan Tolstoy aslında *Sanat Nedir* adlı eserinde Shakespeare’in eserlerinin abartıya kaçarcasına övülmesini tenkit eder. Tolstoy’a göre Shakespeare’in büyütülmesi büyük bir aldatmacadır; bazı eleştirmenler bilinçli bir şekilde “Shakespeare’i incelemeye onda olmayan birtakım güzellikleri keşfetmeye ve bunları göklere çıkarmaya” (Tolstoy, 2015: 367) çalışırlar. Tolstoy’un, Shakespeare hakkındaki düşünceleri olumsuz iken Bloom’un iki kanon arasında nasıl bir bağlantı kuracağı doğrusu okuyucuda merak uyandırır.

Bloom’a göre Tolstoy da Shakespeare’den etkilenmekten kendisini alamamıştır. Bloom için dünyanın en iyi düzyazı kurmacalarından biri olan *Hacı Murat* romanı, birçok yönüyle Batı edebiyatının diğer kanonsal eserleriyle benzerlik gösterir. Mesela Hacı Murat ile Akhilleaus cesaret noktasında birbirini çağırıştırır. Yazara göre Hacı Murat’ın karakteri Shakespeare’dir. Burada daha da ileri giden Bloom, Tolstoy’un Shakespeare’i sevmediğini ama ondan korktuğu için onu eleştirdiğini söyler (s. 311). Hatta Anna Karenina haddinden fazla Shakespearevari olduğundan yazarı tarafından öldürülür. Tolstoy, Shakespeare’i kendine rakip görür, bunun izine ise Bloom’un düşüncesine göre Hacı Murat’ta rastlanır. Shakespeare’in en sıradan kahramanlara bile canlılık verme kabiliyetini, Tolstoy ödünç almıştır. Rus romancı, Shakespeare’in trajik kahramanlarını reddetmesine rağmen Hacı Murat bir trajik kahramandır. Bloom yine de Tolstoy’un hakkını iade eder: “Kanonsal olarak düşündüğümüz ne varsa, Demokratik Çağ’da *Hacı Murat* bunun merkezindedir” (s. 319).

Demokratik Çağ’ın son ismi Ibsen’dir. Ibsen’in trollerine odaklanan yazar, diyalektik bir meselenin var olduğunu düşünür. Trolleri kullanması açısından iyi bir Shakespeare devamcısı olan Ibsen, *Batı Kanon*’u içerisinde büyük bir yere sahip olmasına rağmen eleştirel ve ahlakçı tavrı onun konumunu tehdit eder. En önemli eseri olan ve Ibsen’in merkezi olarak kabul edilen *Peer Gynt*, Bloom’a göre şairin Hamlet’idir.

Batı Kanonu’nun dördüncü bölümü 20. yüzyıl olan Kaos Çağı ile ilgilidir. Burada Freud, Proust, Joyce, Woolf, Kafka, Borges, Neruda, Pessoa, Beckett gibi 20. yüzyılın önemli yazarlarını inceler.

Bloom’un Kaos Çağı’na bir şair veya romancı yerine Freud ile başlaması üzerinde durulması gereken bir ayrıntıdır. Bilindiği üzere Freud, psikanaliz kuramını oluştururken sanattan özellikle de edebiyattan faydalanır. Hatta edebi metinlerdeki olaylardan yola çıkarak ruhsal sapmalar için yeni adlar bulur. Mesela Sophokles’in *Kral Oedipus* trajedisinden yola çıkarak ruhsal bir sapmayı *Oedipus* karmaşası olarak adlandırır. Bütün bir sanat ruhunun gelgitlerinin bir yansıması düzleminde ele alan Freud’un, Bloom’un psikanalitik yöntem ile Shakespeare’in incelenemeyeceği düşüncesine rağmen *Batı Kanonu*’na konulmasının asıl nedeni, Shakespeare’e duyduğu hayranlıktır. Freud’un, yazarları değerlendirirken Shakespeare’i ölçüt aldığı görülür. Aynı şekilde psikanalizdeki karakter tiplerini incelerken de Shakespeare’in kahramanlarına başvurur.⁵ Bloom’a göre psikanaliz Shakespeare’den kaynaklanır; Freud’un kuramı sadece “Shakespeare’in düzyazıya dönüştürülmüş hali[dir]” (s. 339) Bloom’un temel dayanak noktası Freud’un, sanatçıların eserleri ile ilgili çalışmalarında Shakespeare’e başvurarak yorumda bulunmasıdır. Ayrıca yazar, Freud’un sadece psikanalizi sistemleştirdiğini Shakespeare’in ise psikanalizi icat ettiğini ileri sürer. Bundan dolayı psikanaliz hakkında bildiklerimizi gözden geçirmemiz gerektiğini ifade eder. Freud, bütün başarısına rağmen Shakespeare’i doğru

⁵ Bk. Sigmund Freud (2007). “Psikanaliz Çalışmalarında Birkaç Karakter Tipi”, *Sanatçılar ve Sanatçılar Üzerine* (çev. Kâmuran Şipal), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 173-205.

yorumlamamıştır. Örneğin Hamlet’in Oedipus karmaşası yaşadığı yorumunda bulunur. Oysaki Bloom’a göre Hamlet babasının mirasına sadıktır; Shakespeare’in ödipal metinleri *Kral Lear* ve *Macbeth*’tir. Freud; endişeyi, duygu çelişmesini, narsisizmi ve benlikte bölünmeyi Shakespeare’den öğrenmiştir. Bu öğreticiliğinden ötürü Shakespeare “estetik özgürlük ve özgünlüğün ilahlaştırılmasıdır” (s. 259).

Yazar, diğer isimlerde olduğu gibi Porust’un üzerinde de Shakespeare’in etkilerini tespit eder. “Proust’un en büyük gücü, diğer pek çok şeyin arasında karakter yaratışıdır” (s. 360). 20. yüzyılın hiçbir romancısı onun kadar canlı karakterler çizmemiştir. Kayıp Zamanın İzinde yazarının romanlarındaki karakterlerin benzerlerine, özellikle Shakespeare’in komedilerinde rastlanır. Bloom, Porust’un Kaos Çağının mit yaratıcısı olarak Freud ile yarıştığını söyleyerek ona karşı olan beğenisi dile getirir.

Ulysses adlı ünlü romanında Shakespeare’e sürekli göndermelerde bulunan Joyce, yazarın söylediği üzere Shakespeare ile mücadele içindedir. Bloom’un iddiasına bakılırsa *Ulysses* romanı *Odyseia* ve Hamlet üzerine kurulmuştur. Joyce, Shakespeare’den etkilendiğini kabul eder, ama onu aşmaya da gayret eder. Shakespeare, İrlandalı romancıyı daha çok dili kullanmadaki mahareti ve karakter yaratmadaki başarısı ile etkiler. Joyce’nin özgün olarak kabul edilen birçok karakterinin arketipi Shakespeare’de mevcuttur. 20. yüzyılın en önemli romanlarından birisini (kimilerine göre en önemlisi) *Ulysses*’i yazan Joyce, Bloom’un düşüncesi dikkate alındığında Shakespeare’in sadece bir taklitçisidir: “Shakespeare ve *Batı Kanonu* tek ve aynı şey olduğundan bu, Joyce’u, Shakespeare’e, kitabının sayfalarını gizli göndermelerle ve alıntılarla dolduran temel kaynağa döndürülür” (s. 383).

Kaos Çağının önemli kadın romancılarından W. Woolf, *Orlando* romanı ile kanon olmaya hak kazanır. Bloom’un ileri sürdüğüne göre Woolf’tan sonra hiçbir kadın yazar özgün ve mükemmel olmamıştır, ama ondan sonra gelen bütün büyük kadın yazarlar onun özgürlük mirasından pay almışlardır. *Orlando*’un başkahramanı olan Orlando, Don Kişotvari birisidir ve tek arzusu okumadır. Yazara göre gerek Woolf’un okuma tutkusu gerek kahramanı Orlando’nun okuma arzusu Shakespeare’in okuyucularına öğrettiği tarafsızlıktan kaynaklanır (s. 402). Bloom’un, Woolf’u önemsemesinde kanaatimce *Kendine Ait Bir Oda*’da Shakespeare’e yapılan göndermelerin etkisi büyüktür. Woolf, Shakespeare’in kadın karakterlerinin kişilikten yoksun olmadıklarını (Woolf, 2010:49), söyleyerek feminist hareket için büyük ve güçlü bir kaynak olabilecek Shakespeare’e işaret eder. Ayrıca Woolf, bir kadın yazarın var olabilme koşullarının problemlerine vurgu yaparken Shakespeare’in kız kardeşini kullanması, Bloom’un dikkatini çekmiştir.

Bloom için Kafka, Kaos Çağının ruhudur, Dante’sidir. “Freud, kurnazca Shakespeare’i takip ederek bize zihnin sunmuştur, Kafka ise bize, bu haritayı kendimizi kendimizden korumak için bile kullanamayacağımızı sezdirmiştir (s. 405). Büyük bir aforizma yazarı olan Kafka gücünü de buradan alır. Bütün günahları içine alan sabırsızlığı işleyen Şato’nun yazarı, psikolojik sabırsızlığı işleyerek merkezi bir konuma gelir. Eleştirme tuzağına kolay kolay

düşmediğini belirten Bloom, Kafka’nın ironiye yaslandığını söyler. Estetik açıdan Proust ve Joyce’un gerisinde kalır, ama “inanç ya da ideolojiye bağlı olmayan bir tinsellik” (s. 415) yazdığı eserleri Kafka’yı Kaos Çağının merkezi kanonu yapar.

Batı Kanonu’nda Kaos Çağının kanonları arasında üç Hispanik-Amerikan edebiyatçı yer alır: Borges, Neruda ve Pessoa. Bloom, Borges’in hikâyeleri ile *Don Kişot* arasında benzerlik kurar. İnsanın yaratılışını, dünyaya düşüşünü bir kaos olarak gören Borges’in üzerinde Schopenhauer’un izleri hissedilir. Borges da Shakespeare gibi hem herkes olur hem de hiç kimse. Onun için “yüzyılımızın bütün Latin edebiyatı içinde en evrenseli odur” (s. 426). Neruda ile Whitman’ın en büyük mirasçısıdır. Şiirlerinde Stalinist izler bulunsa da bu, sanatkarlığından bir şeyler götürmez. Fantastik yaratılarıyla Borges’i geçen Portekizli şair Pessoa, benliğine başkalarını yerleştiren bir Whitman’dır (s. 438). Onun özgünlüğü benliğine zarar vermez.

Bloom, son olarak *Batı Kanonu*’nda Beckett’e yer verir. Beckett’in en sevdiği eserinin, Joyce’nin etiklerini gördüğü *Murphy* romanı olduğunu belirtir. Yazara göre, Beckett çağımızın hastalıklarını ciddi şekilde fark etmiş ve kullanmıştır. Schopenhauer dünya görüşüne yakın bir anlayışla dünyayı yorumlamış ve Fransız usulü Hamlet tiplerini tercih etmiştir. Beckett de Shakespeare’den beslenmiştir. “Muhteşem bir ekonomi ile Shakespeare’in tüm bağlamını çıkarır ve üç en güçlü Shakespeare başkarakterini bir oyuncuda yoğunlaştırır” (s. 457). Bloom’a göre Beckett *Oyun Sonu*’nunda Shakespeare’in tiyatrosunu eleştirmiş olsa da ondan faydalanmıştır.

Kitabın beşinci bölümü *Kanonu Listelemek* adını taşır. Bloom, burada *Ağıtsal* dediği sonucu yazar. Eserinde kanon olarak ele aldığı kişileri ve eserlerinin kişisel bir tercih olduğunu tekrar eder. Üniversitelerdeki edebiyat çalışmalarının durumunun çok vahim olduğunu ve edebiyat eleştirisinin artık bu kurumlarda yapılamayacağını ifade ettikten sonra yeni nesillerin okuduğunu anlamaktan güçlük çektiğini bu yüzden kanonların artık okunamadıklarından yakınlıkla söz eder. Popüler kültürün olumsuz etkileri ve akademisyenlerin eleştiriyi sığlaştırmaları böyle bir durumla karşı karşıya kalınmasına neden olmuştu. Bloom, Shakespeare’i *Batı Kanonu*’nun merkezine yerleştirme arzusunu yineler. Kitabın başından beri savunduğu Shakespeare’in *Batı Kanonu*’nun merkezi olduğu düşüncesini desteklemek için bazı iddialar öne sürer. Edebiyatla işlenen konuları herkesten önce Shakespeare işlemiştir. Bu yüzden o kanonun kendisidir. Kitap boyunca bir iki yer dışında, Shakespeare’i tek başına Batı edebiyatının merkezi yapan Bloom, ilginçtir, sonuç bölümünde Dante’yi Shakespeare’in yanına koyarak ikisinin birlikte Batı Kanonu olduklarını ileri sürer. Shakespeare ve Dante’yi kavrayacak bilişsel güce sahip olmadığımızı düşünen yazar, Shakespeare ve Dante’nin “edebiyatın kendisi olduklarını” (s. 472) belirtir. Ekler kısmında ise Teokratik Çağ’dan başlayarak Kaos Çağı’na kadar kanon niteliğindeki kişileri ve eserlerini verir.

Sonuç Yerine

Batı Kanonu Türkçeye çevrildikten sonra birçok gazetenin kitap tanıtım bölümünde kendine yer edindi. Kitapla ilgili genellikle olumlu yorumlar yapıldı. Fakat *Batı Kanonu* dikkatlice okunduğunda yukarıda gösterdiğimiz üzere bilimsellikten ziyade birtakım çelişkileri barındırdığı görülür. Bloom, Shakespeare’i adeta edebiyatın ilahı yaparak her şeyin onunla başladığını söylemesi, tartışmaya açık olmasından da öte kanaatimce bütünüyle tartışmayı sonlandırmaktadır. Çünkü Bloom, kanon yapmanın tamamen öznel bir edim olduğunu hem kitabın önsözünde hem de sonunda ifade etmektedir. Peki, Bloom’un yanıldığını iddia etme ve bu iddiasını temellendirme cesaretini kim gösterebilir? Eser, çelişkilerine ve mantık hatalarına rağmen okuyucuya olaya farklı yaklaşma imkânı tanımamaktadır.

Bloom’un, Shakespeare’e olan hayranlığı eserin ciddiyetini zedeler. Sözelimi Shakespeare’i Marksizm’e, psikanalize göre değerlendirmenin yanlış olduğu; Marksizm’i ve psikanalizi Shakespeare’e göre ele alınması gerektiği türünden düşünceler Shakespeare’i ancak peygamberlerin sahip olabileceği bir statüye yükseltir. Okuyucu bu iddialara da mantıklı itirazlar geliştirebilir, fakat Bloom, burada da Shakespeare’in eserlerinden izler bularak toplumsal yapının ve insan psikolojisinin durumunu anlatmaya çabalar. Psikanaliz, Shakespeare ile başlıyorsa acaba Antik Yunan mitolojisini nereye koyacağız? Bildiğimiz üzere Freud, düşüncelerini kuramlaştırırken Yunan edebiyatından faydalanmıştır. Okuyucu, Bloom’un Shakespeare hayranlığının Marksizm’in bile Shakespeare’den kaynaklandığı türünden bir görüş belirtmesini bekler. Aslında bir görüş belirtmesi için Marksist eserlerde yeterince malzeme de mevcuttur. Sözelimi Marx, 1844 *El Yazmaları*’nda paranın gücünün Shakespeare tarafından keşfedildiğinden ve bunun *Atinalı Timon*’da kullandığından söz eder (Marks-Engels, 2009: 124). Shakespeare, burjuva ahlakında paranın etkisine değindiğinden söz eden Marx’ın, Bloom, tarafından görmezden gelinmesi bir talihsizlik olmuştur.

Shakespeare’in kendinden sonra gelen bütün edebiyatçıları hatta sosyologları ve psikologları etkilemesi belli açılardan ve objektif davranmadan kabul görülebilir. Peki, Shakespeare’in kendinden öncekiler üzerinde nasıl bir etki bıraktığı sorusunun cevabı açıkçası bir muammadır. Bloom, belki de bu problemlili durum ile karşı karşıya gelmeme için bilinçli bir şekilde Shakespeare’den önceki çağ olan Teokratik Çağ’dan herhangi bir edebiyatçıyı incelemeye dahil etmemiştir.

Batı Kanonu’nda yazar, her ne kadar kişisel tercihlerine göre kanonu listelediğini söylese de bazı estetik ölçütleri göz ardı etmediğini bildirir. Fakat buna rağmen özellikle kanonu listelerken birçok önemli kişiyi göz ardı etmiştir. Teokratik Çağ’da Kuran’ı ve Binbir Gece masallarını kanon olarak almasına rağmen ne İran ne de Türk edebiyatından herhangi bir eseri kanon olarak değerlendirmemesi kanaatimce bir talihsizliktir. Çünkü Batı edebiyatında Goethe gibi başta olmak üzere birçok kişiyi etkileyen Mevlana’nın Mesnevi’sinin en azından bu listede olması gerekirdi. 1929’da Nobel edebiyat ödülü alan *Yusuf ve Kardeşleri* romanının yazarı Thomas Mann’ın *Yusuf ü Züleyhâ* mesnevilerini okuduğu bilinmektedir. Bloom, *Yusuf ü Züleyhâ* mesnevisini kanon olarak Teokratik Çağ’a ekleyebilirdi.

İster eleştirel bir bakışla yaklaşalım, ister hayranlıkla yaklaşalım *Batı Kanonu*’ndan Türk eleştirmenlerinin ve akademisyenlerin öğreneceği birçok şey vardır. Bloom, bütün eleştirileri göze alarak Batı kültürünü ve edebiyatını Shakespeare’i merkez alarak açıklamaya çalışır ve Batı’nın beş yüzyıllık sanat serüveninin anatomisini çıkarır. Yeni tartışmaların *Batı Kanonu*’nu daha iyi analiz edilmesine hizmet edeceğini, Bloom bizzat kendisi söylemektedir. Türk edebiyatında acaba Shakespeare gibi bir ismin merkez değer olduğu iddia edilebilir mi? Söz gelimi Mevlana’nın Türk edebiyatının kanonu olduğu ve kendinden sonra gelen bütün edebiyatçıların eserlerini kapsadığı ileri sürülürse nasıl bir tepki ile karşılaşılır? Bütün Türk edebiyatı için merkez bir değerden söz edilmese de dönem dönem merkez değer olan bir edebiyatçımız olduğu iddia edilebilir mi? Mesela Divan edebiyatı için Mevlana’nın, kanon olabilmenin birçok özelliğine sahip olan *Mesnevi*’si niçin bir kanon olmasın? Tanzimat dönemi ve Cumhuriyet dönemi için ayrı ayrı kanonlar ortaya koyulabilir. Ancak bu geliş güzel bir şekilde değil de belli bir estetik birikime sahip zihin ile yapılabilir. Bu ise başka bir çalışmanın konusudur.

Kaynakça

- BELGE, Murat (2015). “Türkiye’de Kanon”, Erişim Tarihi: 18.09. 2015, <http://karsilastirmaliedebiyat.blogspot.com.tr/2007/11/turkiye.html>.
- BLOOM, Harold(2008).*Etkilenme Endişesi Bir Şiir Teorisi*(çev. Ferit Burak Aydar), İstanbul: Metis Yayınları.
- BLOOM, Harold (2014). *Batı Kanonu Çağların Ekolleri ve Kitapları*(çev. Çiğdem Pala Mull), İstanbul: İthaki Yayınları.
- CEVİZCİ, Ahmet (2013). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- FREUD, Sigmund (2007). “Psikanaliz Çalışmalarında Birkaç Karakter Tipi”, *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*(çev. Kâmuran Şipal), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 173-205.
- GÜÇLÜ, Abdülbaki (ve diğerleri) (2003). *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (2013). *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar Cilt 3*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HEGEL, G. W. F.(1994). *Estetik Güzel Sanatlar Üzerine Dersler* (çev. Taylan Altuğ-Hakkı Hünler). İstanbul: Payel Yayınevi.
- HOLLAND, Norman N. (1999). *Psikanaliz ve Shakespeare* (çev. Özgür Karacam), İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- Karl Marx-Friederich Engels (2009). *Yazın ve Sanat Üzerine* (haz. Muzaffer İlhan Erdost), Ankara: Sol Yayınları.
- L. N. Tolstoy (2015). *Sanat Nedir?* (çev. Mazlum Beyhan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

- QUINN, Edward (2006). *A Dictionary of Literary and Thematic Terms*, New York in USA: Infobase Publishing.
- PARLA, Jale (2015). "Edebiyat Kanonları", Erişim Tarihi: 09.09.2015, <http://karsilastirmaliedebiyat.blogspot.com.tr/2007/11/edebiyat-kanonlar.html>.
- SEFEROĞLU, Emrah (2015). "KANON ‘...’dır", Erişim Tarihi: 23. 09. 2015, <http://www.gencufuk.com/home/haber/kanondir>.
- TDK (2011). Türkçe Sözlük.
- VORLANDER, Karl (2008). *Felsefe Tarihi* (çev. Mehmet İzzet-Orhan Saadeddin), İstanbul: İz Yayıncılık.
- WOOLF, Virginia (2010). *Kendine Ait Bir Oda*(çev. Suğra Öncü), İstanbul: İletişim Yayınları.